

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

BULLETIN D'ETHNOLOGIE

XXXVI (78) 2019/1

ZALOŽEN 1906

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

Bulletin d'ethnologie

Založen 1906

Ročník XXXVI (78), 2019, číslo 1

Vydává Česká národopisná společnost, z. s., za grantové podpory
Odboru regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury České republiky
Adresa vydavatele: Národní třída 3, 117 20 Praha 1

Národopisný věstník je recenzovaný vědecký etnologický časopis vycházející dvakrát ročně.

Pravidla pro publikování a veškeré informace pro autory jsou zveřejněny na internetových stránkách České národopisné společnosti: <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/index.php/narodopisny-vestnik>

Výkonný redaktor: doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

Junioční redaktor: Mgr. Aleš Smrčka

Redakční rada: PhDr. Karel Altman, CSc., PhDr. Helena Beránková, doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., Anna Droždž, dr. (Cieszyn), prof. Gero Fischer (Wien), doc. PhDr. Hana Hlášková, CSc. (Bratislava), PhDr. Markéta Holubová, Ph.D., Mgr. Marta Kondrová, PhDr. Helena Mevaldová, dr. Małgorzata Michalska (Wrocław), Mgr. Markéta Palowská, Miloš Rašić, MA (Beograd), Mgr. Aleš Smrčka, Dr. Marketa Spiritova (München), PhDr. Tereza Šlehoferová, Ph.D., doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D. (předseda redakční rady)

Jazykové korektury: doc. PhDr. Josef Štěpán, CSc.

Překlad do angličtiny a korektury: PhDr. Zdeňka Šafaříková

Grafické zpracování, tisk: Metoda spol. s r. o., Brno

Národopisný věstník je zapsán do evidence periodického tisku pod evidenčním číslem: MK ČR E 18932. Časopis je evidován v mezinárodních bibliografických databázích Scopus, EBSCO, ERIH PLUS (*European Reference Index for the Humanities*), AIO (*The Anthropological Index Online of the Royal Anthropological Institute*), CEJSH (*Central European Journal of Social Sciences and Humanities*).

Číslo vychází 30. června 2019

ISSN 1211-8117 (Print)

ISSN 2571-0982 (Online)

A person in traditional folk costume stands in a field. They wear a dark, wide-brimmed hat with a feather and a small crest. Their outfit includes a dark vest with decorative buttons over a light-colored shirt, a long white cape, and dark trousers with a decorative belt. They are holding a long, dark staff or walking stick. The background is a field of tall grass and foliage.

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

BULLETIN D'ETHNOLOGIE

XXXVI (78) 2019/1

Obsah

Studie

Rudolf Šrámek: <i>Osídlování území mezi řekou Olšavou, Moravou a Bečvou a odraz v tamní toponymii</i>	5
Roman Malach: <i>K počátkům zájmu o lidové stavitelství na Boskovicku. Připomínka k 100. výročí úmrtí Františka Lipky</i>	43
Ondřej Volčík: <i>Arnošt Kubeša jako představitel folklorního hnutí na Valašsku</i>	51
Joanna Maurer: <i>Druhý život „pařenic“. K fenoménu popularity a univerzálního využívání šňůrování tradičních mužských kalhot z oblasti polských Karpat</i>	67
Dragana Radojičić: <i>Etnografija, etnologija u Jugoslaviji od 1918. do 1941. godine</i>	83

Materiály

Marie Jakší: <i>Dětské hry z posledních let století XIX. a začátku století XX. (Bavorov, okr. Strakonice)</i>	99
---	----

Personalia

Odešla Eva Davidová (<i>Jana Poláková</i>).....	108
Poslední pozdrav Karlu Pavlišťíkovi (<i>Ludmila Tarcalová</i>).....	112
Výběrová bibliografie Karla Pavlišťíka (<i>Alena Prudká</i>).....	112
Gratulace čestným členkám – Jitce Staňkové, Soni Švecové a Jiřině Langhammerové (<i>redakce</i>).....	115
Nad'a Valášková a její místo v dějinách oboru (<i>Stanislav Brouček</i>).....	117
K letošnímu jubileu Silvy Smutné (<i>Marta Toncrová</i>).....	119
Jubilantovi Pavlovi Popelkovi (<i>Hana Hlůšková</i>).....	121

Knihy

Ethnology for the 21st Century. Bases and Prospects (<i>Eva Jourová</i>).....	123
Erotika v lidové kultuře (<i>Michal Uhrín</i>).....	124
Cestou napříč obory a krajinami. K životnímu jubileu vědce a muzejníka Jiřího Langra (<i>Jana Křivánková</i>).....	126

Výstavy

Raděj se duše a buď veselá aneb kramářské tisky z Památníku Petra Bezruče (<i>Markéta Holubová</i>).....	129
Robert Smetana – muzikolog s fotoaparátem (<i>Irena Přibyllová</i>).....	129
Tradiční lidová kultura – výkladní skříň státu – vděčný symbol národa (<i>Miroslav Válka</i>).....	132

Zprávy

Konference Etika, náboženství a filozofie, „Think Tokio '19“ (<i>Klára Nádaská</i>)	134
Národopisný věstník v databázi Scopus (<i>Aleš Smrčka</i>)	135

Etnografija, etnologija u Jugoslaviji od 1918. do 1941. godine

Prof. dr Dragana Radojčić

Etnografski institut SANU, Knez Mihailova 36, 11 000 Beograd, SRBIJA
dragana.radojicic@ei.sanu.ac.rs

Uvod

Jernej Kopitar pisao je Vuku Stefanoviću Karadžiću da *jedan pravi naučnik ceni sve ono što obogaćuje osnovna znanja*,¹ time izbegava zamke zaborava sopstvenih polazišta. Humanističke nauke teže da obezbede pozicije dugog trajanja – tako je i sa etnografijom i etnologijom. Osvrnuti se na stvaraoce i njihova dela, sto godina unazad, dovoljno govori o delima i deločiniteljima.

Cilj ovog rada² je da pruži doprinosa istoriji etnografije i etnologije, da ukaže na slojevitost reprezentativnih delatnika naučne prošlosti, koji su stvarali mapu institucija, pravaca istraživanja i dela u periodu između dva svetska rata u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, potom Kraljevini Jugoslaviji.

Posmatrani hronološki presek odraz je unificiranog kretanja i kreiranja naučne politike – etnografije, etnologije u Jugoslaviji od 1918. do 1941. godine.

Na celom prostoru Jugoslavije u periodu između Prvog i Drugog svetskog rata etnologija je počela da gradi i svoje konstitutivne pozicije u institucionalnom – nacionalnom udomljavanju, a ličnosti i događaji predstavljaju i konstitutivne jedinice naučnog utemeljenja, odnosno istorijske parametre naučne verifikacije, konstatuju Miroslava Lukić Krstanović i Mladena Prelić u svom radu: *Jovan Cvijić, antropogeografska škola i naučne politike Etnografskog instituta SANU u periodu 1947–1990*. U svom tekstu dalje navode: *kroz istoriju etnografije i etnologije oblikovale su se svojevrstne naučne politike kontinuiteta i diskontinuiteta starih i novih paradigmi, indoktriniranih i nezavisnih strategija, rigidnih i fleksibilnih koncepcija. Sa današnjih pozicija preispitivanja prošlosti može se reći da je to bio dugi put konsolidovanja nauke u postizanju legitimiteta i statusa, koji nije odolevao ni konzervativnim, ni transformatorskim, ni inovatorskim iskustvima. Za reprezentativne potrebe to proizvodi unificiranu sliku i kliše zagarantovane zajedničke istorije utemeljene na konstantama naučne prošlosti. Dok etnografsko-sakupljački rad još uvek ne pokazuje znake naučnog uobličavanja, krajem XIX i početkom XX veka javljaju se*

1 РАДОВАНОВИЋ, Миљана: *Вук Караџић као етнолог и фолклориста*. СЕЗБ 85, Расправе и грађа, 8. Београд: Одељење друштвених наука САНУ, 1973, с. 30.

2 Rad je nastao kao rezultat rada na projektu 47016 "Pojmovnik srpske kulture", Etnografskog instituta SANU, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

*i prve monografije sa istraživačkim uputstvima koji trasiraju etnološku nauku.*³ To su dela Bogišića iz oblasti običajnog prava, monografsko mapiranje života i običaja naroda u radovima Karića i Miličevića, antropogeografska koncepcija i etnopsihološke karakteristike u radovima Cvijića, etnogenetsko traganje za “korenima” Erdeljanovića. „Konstituisanje etnologije išlo je uporedo sa društveno-političkim porecima i hegemonističkom politikom srpske dinastičke vlasti (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1918. godine i Kraljevine Jugoslavije 1929. godine), uspostavlajući “etnocentrističke premise” pogodne da se nacionalne opcije, premise i paradigme zadugo smeste u etnološke strategije“.⁴

Istorijska vertikalna etnografija, etnologije u Jugoslaviji (1918–1941)

U Srbiji prve začetke rada na projektu „nauka o narodu“ dovodimo u vezu sa prosvetiteljstvom i romantizmom, delima Dositeja Obradovića, Vuka Stefanovića Karadžića i njihovim sledbenicima.⁵ Vuk je stvarao u doba „prosvetiteljstva i romantizma“, protivio se veštačkom održavanju običaja, ali i njihovom nasilnom ukidanju.⁶ Umotvorine srpskog naroda sakupljao je po svim oblastima gde su Srbi živeli, bez obzira na ondašnje granice i veru. „Veliki trud Vuka Karadžića stvorio je prve preduslove za formiranje etnologije kod nas. Istovremeno, njegov je uticaj u velikoj meri determinisao pravce njenog razvoja. Sigurno je da snaga Vukovog uticaja proizilazi iz oduševljenja koje je njegov rad izazvao u romantičarskim krugovima na Zapadu, prvenstveno u Austriji i Nemačkoj.“⁷

U nauci se Jovan Cvijić, pre svega, određuje i spominje kao geograf i antropogeograf, ali je njegovo delo u više aspekata inter- i multi disciplinarno. On se u Srbiji smatra kao „otac“ geografije i antropogeografije, ali često i sociologije, pa i etnologije. U novije vreme, međutim, ovakav Cvijićev status u etnologiji dovodi se u pitanje, pa se čuju različiti, kritički stavovi.⁸ Treba istaći da su u periodu Cvijićevih aktivnosti kao profesora univerziteta (krajem 19. i početkom 20. veka), veze geografije

3 KOVAČEVIĆ, Ivan: *Istorija srpske etnologije II. Pravci i odlomci*. Beograd: Srpski genealoški centar, 2001, s. 18.

4 GORUNOVIĆ, Gordana: *On a Not So Well tempered Marxism. Ideological Criticism, Historical Reconstructions, and a Late Return to Ethnogenesis in the work Špiro Kulišić. Socialism*. In: Mihăilescu, V. – Iliev, I. – Naumović, s. (eds.): *Studying Peoples in the People's Democracies I. Socialist Era Anthropology in South-East Europe*. Berlin: LIT-Verlag, 2008, s. 314.

5 Prosvetiteljska načela narodnosti i čovečanstva za Dositeja Obradovića (1742–1811) predstavljali su edukaciju, dok je Vuk St. Karadžić (1787–1864) reformatorska načela narodnog jezika i kulture zasnovao na sistematskom sakupljanju narodnog stvaralaštva, zasnovanom na romantičarskom pokretu nadahnut nacionalnim preporodom.

6 VLAHOVIĆ, Petar: *Pisci naše etnologije i antropologije. Etnoantropološki problemi I*. Beograd: Filozofski fakultet, 1987, s. 23.

7 KOVAČEVIĆ, Ivan: *Istorija srpske etnologije II. Pravci i odlomci*, c. d., s. 17.

8 PRELIĆ, Mladena: *Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizovanje etnologije kao nauke u Srbiji*. Glasnik Etnografskog instituta SANU LXII, 2014, č. 2, s. 83–97.

i etnologije u okviru univerzitetske nastave bile veoma bliske, a na Filozofskom fakultetu je 1904. osnovan Etnološki seminar, što se smatra početkom univerzitetske nastave etnologije u Srbiji. Njegova delatnost pada u vreme kada se etnologija u nas i u svetu tek formirala kao nauka, a antropogeografska škola, čiji je on nosilac, obeležila je početke razvoja etnologije kao nauke u Srbiji i njegov značaj za antropogeografiju i etnologiju Balkanskog poluostrva, posebno za pitanja migracija i stanovništva, tipologije i klasifikacije naselja, najvažnijih kulturnih pojaseva i zona civilizacija, rekonstrukcije tipova balkanskih kuća, privredne delatnosti balkanskih naroda, pri čemu se ponajviše do danas spori oko psihičkih tipova i varijeteta naroda. Celokupan naučni rad J. Cvijića sabran je u 14 tomova u izdanju SANU, 1987–1997. Terenski i timski rad ostaju najbitnije karakteristike po kojima je Cvijićeve škola postala poznata i van tadašnjih granica Jugoslavije i Balkana. Cvijić je stvorio model monografskih studija koje su u godinama koje dolaze postale paradigmatične za antropogeografska, ali su u velikoj meri uticala i na etnološka istraživanja. Od ne manjeg značaja je njegovo osnivanje škole u kojoj je bilo dvojno obrazovanih (antropo)geografa i etnologa. Mnogi će značajno uticati na tokove srpske etnologije tokom dvadesetog veka.⁹ Podatke sakupljene na brojnim putovanjima Cvijić je sabrao u delu *La Péninsule Balkanique. Géographie Humaine*. Teme koje su ga zaokupljale pripadaju „klasičnoj etnologiji“.¹⁰

Cvijićev učenik Jovan Erdeljanović verovatno ga je prvi nazvao osnivačem *nauke o narodu*. Termin *nauka o narodu* predstavlja sažet, a precizan opis svih pravaca u kojima su se kretala istraživanja naših ranih etnologa, obrazovanih pod uticajem Cvijićeve antropogeografske škole, kao i onih potonjih istraživača, čiji tragovi delovanja sežu sve do iza Drugog svetskog rata. Njegov značaj sagledao je i Vojislav S. Radovanović, ali ipak glorifikujući svog mentora, podigavši *Cvijićevu antropogeografsku školu na najviši stepen*.¹¹ Iz okrilja Velike škole podignuta je etnologija na stepen univerzitetske nauke. Prvi stalni nastavnici bili su Jovan Erdeljanović i Tihomir Đorđević, naši najistaknutiji etnolozi pre Drugog svetskog rata. Oni su, skupa sa Cvijićem, stvorili zbirku značajnih etnoloških radova – *Srpski etnografski zbornik* (SEZb).¹²

9 Organizavao je naučne ekspedicije, okupljajući širok krug saradnika iz raznih krajeva (Srbije, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske), iz redova učitelja, sveštenika, trgovaca, studenata. Sistematska etnografska istraživanja na osnovu upitnika uvedena su u SKA 1886. godine. *Uputstva za proučavanje sela* štampana su 1896. godine, sa nastojanjem da se sve strane antropogeografskih problema tako rasvetle da im se i uzroci vide, uzroci raznovrsni i komplikovani. PRELIĆ, Mladena: *Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizovanje etnologije kao nauke u Srbiji*, c. d.

10 PRELIĆ, Mladena: *Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizovanje etnologije kao nauke u Srbiji*, c. d., s. 93.

11 VLAHOVIĆ, Petar: *Pisci naše etnologije i antropologije. Etnoantropološki problemi I*, c. d. s. 170–171.

12 Najbolja građa publikovana je u okviru edicije SEZb *Naselja srpskih zemalja* (kasnije *Naselja i poreklo stanovništva*). SEZb je bio kapitalno serijsko izdanje Etnografskog odbora SKA, čije je

Drugi bitni okvir za proučavanje razvoja etnologije u Srbiji je formiranje udruženja i institucija. *Matica srpska* (osnovana u Pešti 1826, od 1864. preseljena je u Novi Sad). *Društvo srpske slovesnosti* osnovano je u Beogradu 1841. godine i od 1847. izdaje *Glasnik. Srpsko učeno društvo* zamenilo je rad *Društva* 1864. godine, potom *Srpske kraljevske akademije*, zatim *Srpske akademije nauka* i danas *Srpske akademije nauka i umetnosti*.

Na reorganizovanom Filozofskom fakultetu, ranije Velikoj školi, osnovana je prva katedra na Balkanu, a potom i Seminar za etnologiju, kao preteče Odeljenja za etnologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Posle Prvog svetskog rata, uredbom iz 1925, etnologija sa etnografijom je postala XIV studijska grupa Filozofskog fakulteta u Beogradu. Opštom uredbom o univerzitetima od 11. decembra 1930. godine osnovana je Katedra za etnologiju (opštu i nacionalnu) na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Prvi svetski rat i bombardovanje 1914. godine oštetilo je zgradu Fakulteta, a u ratu su poginuli naučnici kao što su Jefto Dedijer i Gaston Gravje. Nakon Prvog svetskog rata studije su ograničavane na četiri semestra za ranije upisanim studentima, a na šest za novoupisane. Rad se postepeno normalizovao, a školske 1922/23. godine nastavni program ispunjavala su predavanja profesora i članova tadašnje Srpske akademije nauka: Tihomira Đorđevića, Veselina Čajkanovića, Vladimira Ćorovića. Asistenti profesora T. Đorđevića i J. Erdeljanovića školske 1924/25 bili su: M. Vlahović, Sv. Rajičević, a u Geografskom zavodu „Jovan Cvijić“ rade Vojislav i Mihailo Radovanović.

Potrebno je navesti da su krajem XIX i početkom XX veka razvoju etnologije svoj doprinos dali, pored Jovana Cvijića: Mihailo Petrović, Jovan Žujović, Nikola Vulić, Stanoje Stanojević, Pavle Popović, Miloje Vasić, te njihovi sledbenici: Gliša Elezović, Atanasije Pejatović, Svetozar Tomić i drugi. Veliki doprinos pružili su naučnici kao što su: Milenko Filipović, Vasilj Popović, Vlad Petković i drugi. Kao nastavnici i saradnici kroz etnološki seminar prošli su pored pomenutih: Milisav Lutovac (1926–1928), Špiro Kulišić (1929–1932), R. Ćatić (1935–1939), B. Rusić (1938–1941) i Mirko Barjaktarović od 1940. Dr Edmund Šnevajs bio je *privatni docent* 1926/1927. godine, a pominju se i Fehim Paljić i Vlado Bajić.¹³ Pisac prvog

publikovanje počelo 1894, monografijom *Život Srba seljaka* Milana Đ. Milićevića. U okviru edicije vremenom su se razvile 4 serije („odeljenja“) – *Naselja i poreklo stanovništva, Život i običaji narodni, Narodne umotvorine i Rasprave i građa*. Izdata su 24 toma ove edicije, koja je J. Cvijić redigovao, u kojima je objavljeno 60 monografija od strane 37 saradnika, odnosile su se na predele Srbije, Crne Gore, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Slovenije. Zahvaljujući SEZb-u sačuvani su pisani podaci koji obuhvataju, sinhrono prikupljenu građu, koja daje sliku sela (naselja i porekla stanovništva) u Srbiji i drugim južnoslovenskim zemljama“. In: PRELIĆ, Mladena: *Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizovanje etnologije kao nauke u Srbiji*, c. d., s. 88–90.

13 VLAHOVIĆ, Petar: *Razvoj etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu od osnivanja do Drugog svetskog rata*. Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti XXVIII, 1979, s. 12–15.

udžbenika *Osnovi etnologije* (1932) bio je Jovan Erdeljanović, a kao priručnici za opštu etnologiju korišćeni su: Šurcova *Etnologija* u prevodu Tihomira R. Đorđevića (Beograd, prvo izdanje 1907, drugo 1931).

Potrebe za novim svežim naučnicima i idejama su postojale, ali se od 1926. godine osećala politika nezaiteresovanosti, sve do posle Drugog svetkog rata, a koja se ogledala i u skromnoj finansijskoj podršci radu Filozofskog fakulteta. Uprkos otežanim uslovima rada, 1930. godine osnovano je *Studentsko etnološko društvo*, a školske 1930/1931 etnologija je uvedena i u VII razred gimnazijskog obrazovanja kao obavezan predmet.¹⁴

Jedna od najznačajnijih institucija u Srbiji za razvoj etnologije jeste Etnografski muzej u Beogradu, osnovan 1901. godine, izdvajanjem Etnografskog odeljenja iz okvira Narodnog muzeja. Predlog i idejno-teorijsku osnovu za stvaranje muzeja u kome će se izučavati *narodni život* sastavio je istoričar Stojan Novaković, redovni član Srpskog učenog društva (današnja Srpska akademija nauka i umetnosti). Tokom Prvog svetskog rata uništen je veliki broj eksponata, dokumentacija i biblioteka, a potom se radilo na prikupljanju novih zbirki i intezivnom objavljivanju radova u *Glasniku Etnografskog muzeja* u Beogradu.

Jovan Erdeljanović, etnolog i antropogeograf, član Sprske kraljevske akademije, profesor Beogradskog univerziteta, bio je jedan od naših najistaknutijih etnologa pre Drugog svetskog rata, znanje je sticao na velikim univerzitetskim centrima – Beču, Berlinu, Lajpcigu i Pragu. Pripadao je evolucionistima, bavio se pitanjima porekla religije, rešavanjem etničkih pitanja, teorijsko-metodološkim pitanjima, a karakteristična su njegova istraživanja dinarskog plemenskog društva. Njegovo delo *O počecima vere i o drugim etnološkim problemima* (1938), zbornik je mišljenja istaknutih naučnika toga doba iz različitih disciplina: etnologa, filozofa, sociologa, psihologa. Zajedno sa Tihomirom Đorđevićem sastavio je *Uputstva za ispitivanje narodnog života*. Objavio je veliki broj radova na srpskom i stranim jezicima, među kojima se ističe monografija *Etnografska građa o Šumadiji*, zatim radovi o proučavanju prisustva Srba u današnjoj Vojvodini, kao i plemenskog života u Crnoj Gori: „*Postanak plemena Piperi, Etničko srodstvo Bokelja i Crnogoraca, Etnička prošlost i formiranje crnogorskih plemena, Kuči, Bratonožići, Stara Crna Gora, Tragovi najstarijeg slovenskog sloja u Banatu, O poreklu Bunjevaca, Makedonski Srbi, O počecima vere i drugim etnološkim problemima.*“

O značajnom delu i radu Tihomira Đorđevića, zainteresovani čitaoci, na sajtu Univerzitetske biblioteke *Svetozar Marković*, Beograd, od 13. decembra 2018. godine, mogu da prate veoma iscrpnu izložbu u povodom 150. godina od njegovog rođenja. Jedan od autora je diplomirani bibliotekar savetnik, Biljana Milenković Vuković, kojoj zahvaljujem na ovom podatku.

14 Podaci su korišćeni iz rada VLAHOVIĆ, Petar: *Razvoj etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu od osnivanja do drugog svetskog rata*, c. d., s. 14–19.

U okvirima ovog rada nije moguće opširnije govoriti o svim naučnicima, institucijama i časopisima, značajnim za etnografiju i etnologiju Srbije u period 1918–1941. godine, te smo se fokusirali na neke od ključnih aktera s početka XX veka.

U **Hrvatskoj** je iz jezgra *Matice hrvatske* 1866. godine osnovana u Zagrebu *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*.¹⁵ Krajem XIX veka osnovan je *Odbor za narodni život i običaje* i etnografski ogranak Akademije: *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena*, čiji je prvi urednik I. Miličević. Krajem XIX veka A. Radić je utemeljio hrvatsku etnologiju kao samostalnu nauku stvorivši opširno uputstvo za programsko opisivanje i analiziranje tradicionalne – pučke (seljačke) kulture, pod naslovom *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. *Zbornik* je postao centar za sakupljanje etnografskih sadržaja i etnoloških studija i van prostora Hrvatske. *Odbor za narodni život i običaje* pod rukovodstvom A. Radića sakupio je više od 500 rukopisa i druge etnografske građe, navodi M. Gavazzi u: *Razvoj i stanje etnografije u Jugoslavije*, Krakov (1930–1931).

Veliki značaj za razvoj etnografije i etnologije u Hrvatskoj pripada Etnografskom muzeju u Zagrebu, osnovanom 1919. godine. Prvi kustos V. Tkalčić vodio je zasebno odeljenje za *pučku muziku*. Etnografski muzej u Zagrebu postaje središna institucija u Hrvatskoj, ubrzo nakon svog osnivanja. U kratkom vremenskom roku bile su sređene zbirke: narodnih nošnji, tekstilija, narodne umetnosti. Osnovan je i poseban *Odsjek za pučku muziku* pod rukovodstvom B. Širole. Muzejska delatnost proširena je u periodu između dva svetska rata izdavačkom delatnošću izlaze: *Zbirka jugoslovenskih ornamaenata* (1925–1934), *Etnološka biblioteka* (1926–1934), te publikacija *Etnografska istraživanja grada* (1934–1942) i vodič (*Šetnje kroz Etnografski muzej* 1927). Znatnu ulogu u sakupljanju tekstova iz etnografije imao je časopis *Narodna starina* (1922–1935). Novu folklornu seriju *Zbornik jugoslovenskih narodnih popjevki*, Akademija uvodi 1925. godine.¹⁶

Rad etnografskih muzeja u Splitu (od 1910) i Zagrebu (od 1919) te Katedre za etnologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zagrebu (od 1924) išao je u skladu sa već navedenim podacima. Publikacije Etnološkog seminara izdaju se od 1936. godine.

Jedan od najznačajnijih hrvatskih etnologa XX veka svakako je Milovan Gavazzi (1895–1992). Studirao je slavistiku, germanistiku i filozofiju u Zagrebu i Pragu. Kao kustos u Etnografskom muzeju u Zagrebu radio je od 1923. do 1927. godine, od kada postaje profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na katedri za etnologiju. Više od pet decenija svojim predanim radom doprineo je utemeljenju etnologije

15 Do osnivanja Nezavisne države Hrvatske 1941. godine, njen naziv ostaje nepromenjen, tada je i njezin naziv *Jugoslavenska* promenjen u *Hrvatska*. Nakon završetka Drugog svetskog rata naziv *Jugoslavenska* je vraćen i zadržan sve do 1991. godine, kada je ponovno zamenjen sadašnjim nazivom *Hrvatska*.

16 Izašlo je ukupno 5 svezaka od 1924. do 1952. godine.

kao naučne i nastavne discipline. Pokrenuo je izdavačku i filmsku delatnost i započeo je rad na etnološkoj kartografiji. Dobitnik je *Herderove nagrade* 1970. godine, a posebna plaketa uručena mu je od starne Dvanaestog kongresa Međunarodne unije antropoloških i etnoloških društava, kao etnologu svetskoga značenja. Njegovim imenom nazvana je godišnja nagrada za životno delo u etnologiji, koju dodeljuje *Hrvatsko etnološko društvo*. Objavio je više monografija, članaka, rasprava, studija u kojima se bavio istorijom discipline, praslovenskom etnografskom baštinom, hrvatskom tradicionalnom kulturom i kulturama drugih slovenskih i evropskih naroda kao i izvanevropskim kulturama. Veliku pažnju posvetio je folklornom muzičkom nasleđu (muzici i plesu).

U istraživačkom fokusu vodećih etnologa, Milovana Gavazzija i Branimira Bratanića, prvenstveno su bili zastupljeni istorijski materijalni i etimološki aspekti tradicionalne seljačke kulture. Tragali su za izvorima iz prošlosti hrvatske tradicionalne seljačke (*pučke*) kulture, i to se u najvećem broju slučajeva odnosilo na praiсторijsko razdoblje, te opšteslovenski korpus, a znatno manje se odvijalo u evroazijskim okvirima.

Krajem 1930-ih godina etnologija se bavila programskim očuvanjem tzv. „iskonskih ostataka“ seljačke kulture, kontekstualnim proučavanjem seljaka, njihovih životnih prilika i dinamike seoskog života, a u prvim decenijama XX vijeka bilo je uticaja iz srednjoevropske etnologije i tada već napuštene evolucionističke antropologije. Hrvatska etnologija bila je koncentrisana na distribuciju određenih kulturnih karakteristika u svrhu proučavanja stepena kulturnog razvoja, etablirajući takozvani difuzionistički model, koji će, posebno u Hrvatskoj, kroz zahvaljujući radu generacije etnologa, poput Milovana Gavazzija i Branimira Bratanića, ostati dominantan sve do kraja 1970-ih, konstatuju Jasna Čapo Žmegač u svom radu objavljenom 2004. godine. Podrobnija naučna analiza razvoja etnografije i etnologije u Hrvatskoj, u periodu 1918–1941. godina, morala bi biti potkrepljena knjigama: *Emografija* (ur. Jasna Čapo Žmegač, Zagreb, 1998.), objavljena u serijalu „Hrvatska“ Matice hrvatske i *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svetova i epoha*, Zagreb, 2001. godina. Urednice izdanja su Zorica Vitez i Aleksandra Muraj. U ovoj monografiji je na 450 strana predstavljeno trideset izvanrednih tekstova od strane dvadeset i troje autora, većinom etnologa, te kolega folklorista i muzikologa. Izložena su znanja onog dela struke u kojem je etnologija istraživala *narodni život i običaje*, ponajviše unutar kulturnoistoriske paradigme te, u tom smislu, monografija predstavlja preglednu sintezu iz koje je jasnije sagledavanje i teme ovog rada.

U **Sloveniji** krajem XIX veka romantičarska ideja gubi na značaju, time otpočinje realistično razdoblje u slovenskoj etnografiji i etnologiji. Za Slovensku etnografiju u periodu od 1900. do 1918. godine se može konstatovati da se razvijala pod uticajem Štrekljevog dela i M. Murkovih nastojanja, koja su dopunjavali France Kotnik i Janko Lokar. Matiji Murku pripadaju velike zasluge za razvoj etnografije

i etnologije u Sloveniji. U radu *Nauka za Slovence* daje izveštaj o češko-slovenskoj etnografskoj izložbi koja je održana u Pragu (1895). Tom prilikom dao je detaljan plan izlaska slovenske etnografije iz romantičarskog ka realnom putu istraživanja, naglašavajući uslove koji su neophodni da bi se slovenska etnografija razvila u samostalnu modernu nauku. Kao rezultat njegovih nastojanja 1904. godine izlazi iz štampe *Časopis za zgodovino i narodopisje* (Maribor). Najopširnija zbirka *Slovenske narodne pesmi* izlazi u periodu od 1895. do 1923. godine pod uredništvom Karla Štreklja, dok je dve poslednje sveske uredio Jože Golnar.¹⁷ U periodu između dva svetska rata u Sloveniji narasta interesovanje za proučavanjem bajki, pripovedaka, pesmi, verovanja i običaja. U tom prevashodno sakupljačkom poslu istakli su se: Josip Mala, Jakob Kelemina (*Bajke in pripovetke slovenskega ljudstva*, 1930). Posebno mesto pripada radu Ivana Grafenaurea koji je u studijama o narodnim pesmama uspešno primenio etnološki kulturno-istorijski metod na istraživanje slovenske narodne kulture i povezao je s komparativnom književno-istorijskom metodom. Veliki doprinos u istraživanju slovenske narodne muzike i plesa dao je France Marolt.¹⁸

Etnografski muzej u Ljubljani osnovan je 1923. godine pod rukovodstvom Nika Županiča. Od 1940. godine osnovana je katedra za etnologiju na Ljubljanskom univerzitetu pod rukovodstvom profesora N. Županiča. Prvi slovenski časopis posvećen u celosti etnografiji i etnologiji – *Etnolog* – pokrenuo je takođe N. Županič. Saradnici su bili S. Vurnik, F. Kos, R. Ložnar, A. Sič, J. Krlovšek itd. Etnografska građa objavljivana je u *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, u njegovom prilogu *Arhiv za zgodovino in narodopisje*, a saradnici su bili, između ostalih: F. Kotnik, F. Baš, P. Košir, J. Šašel. Karl Štrkelj uređivao je *Slovenske narodne pesme* (1896–1923). Pisci etnografskih dela su, pored već navedenih: N. Kuret, S. Vilfan, M. Ložar, M. Matičetov. T. Ljubič, R. Horvatin, a kasnije istaknuto mesto pripada Vilku Novaku i Božu Škerlju.¹⁹

Niko Županič (1876–1961) se školovao u rodnom selu Gribljama na Kupu i u Novom Mestu, studije je završio u Beču. Radio je u Beču i Bazelu. U Beču je upoznao Jovana Cvijića i po njegovoj preporuci odlazi za Beograd, gde je radio kao profesor gimnazije, a od 1914. godine bio je kustos *Etnografskog muzeja u Beogradu*. Učesnik je Prvog svetskog rata, a 1919. učestvovao je kao član delegacije na mirovnoj konferenciji u Parizu. Bio je direktor od 1923. godine, novoosnovanog *Etnografskog muzeja u Ljubljani* sve do 1940. godine, od kada rukovodi tek

17 Do 1919. godine sakupljeno je oko 12. 000 pesama i melodija, koje se danas čuvaju u *Glasbeno narodopisnom inštitutu* u Ljubljani. Zbirka obuhvata više od 8700 tekstova i predstavlja jednu od najuređenijih zbirki narodnih pesama.

18 France Marolt je 1934. godine rukovodio novoosnovanim „Folklornim institutom“ *Glasbene matice* i ostao je prepoznatljiv po neoromantičnom stavu prema ovoj vrsti predanja.

19 Podaci su korišćeno iz: VLAHOVIĆ, Petar: *Etnologija naroda Jugoslavije – Etnološki pregled Slovenije*. Beograd: Naučna knjiga, 1971, s. 108–119.

osnovanom Katedrom za etnologiju na Univerzitetu u Ljubljani. Iz međuratnog perioda ostao je zapamćen njegov članak *O rasni estetiki Jugoslovena* kojim je 1935. godine pobijao nemačku pseudoantropologiju. Napisao je preko 200 studija, rasprava i članaka. Rad *Etnogeneza Jugoslavije* objavljuje 1920. godine, potom se nižu radovi objavljeni u *Etnologiji: K antropologiji osmanskih Turaka* i *Harimat* (Ljubljana 1926), *Etnički značaj kosovskih Čerkeza* (Ljubljana 1933) *Izvori in ime Antov* (Ljubljana 1934), *Problem etničke pripadnosti zlatnoga zaklada iz Semikluša v Banatu* (Ljubljana 1940). Zasluge su stizale za njegov rad, te je tako, na primer, 1921. godine postao stalni delegat Internacionalnog antropološkog instituta u Parizu, a 1939. postaje dopisni član Srpske akademije nauka. Prijatelji mu 1939. godine poklanjaju „Županičev zbornik“ radova. Za svoj decenijski vredan rad primio je brojna priznanja kako u Sloveniji tako i u drugim državama.²⁰

Razvoj etnografije, etnologije u **Bosni i Hercegovini** može se organizovano pratiti od osnivanja Zemaljskog muzeja 1888. godine u Sarajevu, kome je predhodilo osnivanje *Muzejskog društva*. Bosna i Hercegovina je privlačila istraživače različitih profila i ljubitelje „novih otkrića“ kao neistražena zemlja Balkana. Naročito su je pohodili naučnici iz tadašnje Austro-Ugarske, a *Zemaljski muzej* u Sarajevu decenijama je važio za jedini namenski izgrađen muzejski kompleks na prostoru bivše Jugoslavije.²¹ Tradicionalna institucija za etnografska i etnološka proučavanja u Bosni i Hercegovini bio je *Zemaljski muzej*, čiji etnološko odeljenje postoji od 1913. godine. Stvaranje etnografske arhive kao i prikupljanje etnoloških i folklornih saznanja o stanovnicima Bosne i Hercegovine bile su osnovne aktivnosti odeljenja za etnologiju Muzeja. U periodu od 1918. do 1941. etnološki rad u Bosni i Hercegovini stagnira, jer Muzeju nedostaje stručnog osoblja; pored toga, kruti centralizam u Jugoslaviji nepovoljno se odražavao na etnološki posao u Bosni i Hercegovini od 1918. do 1941. godine, tako da *Zemaljski muzej* i njegov *Glasnik*, čiji se obim znatno umanjio, gube vodstvo. Istaknuti časopis bio je *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*. On je najstariji naučni časopis u Bosni i Hercegovini, a prvi broj izašao je 1. januara 1889. godine. U početku je *Glasnik* izlazio četiri puta godišnje, prvi urednik, do 1906. godine, bio je Kosta Herman. U okviru tzv. „stare serije“ *Glasnika* (1889–1943) objavljeno je 55 godišta časopisa u 134 sveske. Urednici su bili tadašnja velika imena bosanskohercegovačke nauke i muzeologije: Ćiro Truhelka (1906–1921), Vladislav Skarić (1921/22–1936), Mihovil Mandić (1936–1941), Jozo Petrović (1941–1942) i Vejsil Ćurčić (1943). U *Glasniku* etnološke priloge objavljuju: Milan Karanović, Vladislav Skarić i Jovo Popović. Među prvim saradnicima bili su: Tomo A. Bratić, Stevan Delić, Tomo Dragičević, Petar Mirković, Jovan Zovko, Vid Vuletić Vukasović

20 VLAHOVIĆ, Petar: *Pisci naše etnologije i antropologije. Etnoantropološki problemi I*, c. d., s. 146–151.

21 Izgradnja muzejskog kompleksa počela je 1909. godine i to četiri paviljona i Botaničkog vrta, koji je završen i otvoren 1913. godine, na mestu gde se Muzej i danas nalazi.

i drugi). Pred prvi svetski rat saraduju u *Glasniku*: J. Dedijer i V. Ćorović.

U Banja Luci osnovan je *Muzej* pod nazivom *Muzej Vrbaske banovine* (1930. godine), u kome je sakupljan bogat etnografski materijal iz Bosanske Krajine.

Etnografski tekstovi izlaze u časopisima: *Napredak* (saradnici M. Gavazzi, V. Ćurčić, A. Krstić i dr.), *Gajret*, *Pregled* i *Prosvjeta*. Zagreb i Beograd kao naučni i politički centri imaju presudnu ulogu u razvoju etnografije i etnologije u Bosni i Hercegovini. Tako *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena* Jugoslovenske akademije u Zagrebu objavljuje etnografske priloge iz BiH (H. Kreševljaković, M. Filipović, F. Kulinić itd.), a i novoosnovani Etnografski muzej u Zagrebu prikuplja za svoje zbirke predmete iz BiH. U svojim publikacijama *Vjesnik* i *Etnografska istraživanja i građa*, objavljuju radove o narodnom životu u Bosni. Časopis *Narodna starina* (Zagreb, 1922.) donosi više priloga iz Bosne. Srpska akademija nauka u Beogradu u svojoj seriji *Naselja srpskih zemalja* objavljivala je u kontinuitetu monografije iz Bosne i Hercegovine kao što su: *Kupreško*, *Vukovsko*, *Ravno* i *Glamočko Polje* od B. Ž. Milojevića (1923); *Sela parohije Krnjeuše* (1923); i *Bjelajsko Polje* i *Bravsko* (1925) od P. Rađenovića; *Pounje u Bosanskoj Krajini* (1925) i *Sanička Župa u Bosanskoj Krajini* (1930) od M. Karanovića; *Visočka Nahija* (1928), *Borovica* (1930) i *Vogošća i Bioča* (1930) od M. Filipovića; a u seriji *Život i običaji* spis *Običaji i vjerovanja iz Bosne* od Lj. Peće (1925). *Glasnik Etnografskog muzeja* u Beogradu donosi više priloga od strane istaknutih naučnika: B. Drobniakovića, M. Dragića, M. Filipovića, Lj. Mićevića.²²

Težnje Milenka Filipovića, koji pišući o stanju etnologije u Bosni i Hercegovini 1955. godine²³ govori o „teškom naslijeđu prošlosti“ priželjkujući u godinama nakon Drugog svetskog rata više profesionalizma u etnologiji, a čije će savjete slušati i uvažavati i narod i političari, nisu se zapravo realizovale.

Etnografska, etnološka proučavanja u **Makedoniji** znatno su se razvila u periodu između Prvog i Drugog svetskog rata. Veliki uticaj na razvoj etnografije i etnologije u Makedoniji imala je Cvijićeva antropogeografska škola, a za razumevanje Cvijićevog antropogeografskog pristupa bitna su i tri toma posvećena geografiji i antropogeografiji Makedonije. Uredbom posle Prvog svetskog rata uvode se etnografija s etnologijom, na Filozofskom fakultetu u Skoplju. Od 1924. godine pod rukovodstvom T. Đorđevića organizovan je rad na Filozofskom fakultetu u Skoplju, gde se izučavala etnologija. Profesor Sima Trojanović predavao je do 1924. godine, nakon njega dolazi Vojislav Radovanović, od 1926. godine, a od 1930. predano radi Milenko Filipović.

Etnološkim proučavanjima Makedonije znatan doprinos i podsticaj daje osnivanje Muzeja u Skoplju 1924. godine, zatim *Skopskog naučnog društva* (1921) i pokretanje njegovog *Glasnika* 1925. godine. Prvo *Etnološko društvo Jugoslavije* osniva se

²² *Enciklopedija Jugoslavije* 3. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1958, s. 276–277.

²³ ФИЛИПОВИЋ, Миленко: *Горња Пчиња*. Београд: Научна књига, 1955, с. 214.

1939. godine u Skoplju. Drštvo pokreće izdavanje časopisa *Etnologija* (1940–1941). Pored već ranije navedenih naučnika koji pokreću rad na polju etnografije i etnologije u Makedoniji između dva svetska rata treba navesti: S. Tanovića, J. Pavlovića, A. Petrovića, Hadži-Vasiljevića, T. Smiljanića, Đ. Kiselinovića, K. Drončilova, D. Jaranova, B. Rusića. Značajno delo za etnologiju Makedonije iz ovog perioda jesu *Etničke prilike u Južnih Slovena* Milenka Filipovića.²⁴

Crna Gora je privlačila mnoge putopisce, istraživače, naučnike iz sveta. Raznovrsni putopisi iz XVIII veka i početkom XIX veka, priručnici i uputstva za upotrebu narodnih običaja „narodni kalendari“, zbirke narodnih predanja, usmene poezije i drugo, predstavljali su saznajne smernice za proučavanje etnografije i etnologije u Crnoj Gori. Pod jakim uticajem Cvijićeve antropogeografske škole razvila se mreža istraživača, prevashodno učitelja koji su bili pisci predeonih studija.

Iscpne podatke pružio je M. Miličević u svojoj knjizi *Život i običaji Crnogoraca* (1860), dok je V. Bogišić sakupio i objavio mnoge pravne i društvene običaje u Crnoj Gori. Veliki je doprinos P. A. Rovinskog, koji u drugom tomu svog obimnog dela o Crnoj Gori najopširnije prikazuje etnografske prilike u tadašnjoj Crnoj Gori.

Jovan Erdeljanović je sistematski proučavao crnogorska plemena i napisao nekoliko dragocenih studija: *Kuč, pleme u Crnoj Gori* (1907), *Bratonožići* (1909), *Postanak plemena Piperi* (1911), *Etničko srodstvo Bokelja i Crnogoraca* (1920), *Stara Crna Gora* (1926).

Na osnovama antropogeografske škole nastaju dela Andrije Jovičevića: *Skadarsko jezero i ribolov na njemu* (1909), *Riječka Nahija* (1911), *Plavsko-gusinska oblast, Polimlje, Velika i Šekular* (1921), *Crnogorsko primorje i Krajina* (1922), *Zeta i Lješkopolje* (1926).

Petar Šobajić je proučavao crnogorska plemena i objavio etnološku studiju: *Bjelopavlići i Pješivci* (1923), a tekst: *Postanak naših plemena* i monografiju *Nikšić* objavio je 1938. godine. Za upoznavanje pravnih običaja u Crnoj Gori značajni su radovi: I. Jelića: *Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Sjevernoj Arbaniji* (1926) *Vasojevički zakon u 12 tačaka* (1929), *Staro crnogorsko pravosuđe* (1927). Rad *Pleme Vasojevići* objavio je R. Vešović 1935. godine, kao i nekoliko manjih studija, dok je M. Vlahović objavio više članaka i studija, između kojih se ističe *Lov u Kolašinu* iz 1933. godine.

Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 1933. godine u broju X objavio je rad M. Lutovca *Srbijaci u Gornjem Polimlju*, a A. Luburić objavljuje 1930. rad *Drobnjaci pleme u Hercegovini*, dok je 1931. godine S. Dučić u *Srpskom etnografskom zborniku XLVIII* opisuje *Život i običaje plemena Kuči*.²⁵ *Crnogorci u pričama i anegdotama* naziv je više zbirki M. Pavičevića kroz koje nas upoznaju sa duhom

24 Korišćeni su podaci i iz: *Enciklopedija Jugoslavije* 3, c. d., s. 278.

25 Korišćeni su podaci iz: RADOJIČIĆ, Dragana: *Etnologija Crne Gore od polovine 20. vijeka*. Narodopisni vjesnik XXVIII (70), 2011, č. 2, s. 48–51.

i karakterom Crnogoraca. Da bi dao konture crnogorskog patrijahalnog tipa heroizma G. Gesmann napisao je delo *Montenegrinische Mensch* (Prag, 1934). *Rad i karakter Crnogoraca* napisao je N. Đonović (Beograd, 1935). Dok je Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 1938. godine u broju XIII i 1939. u broju XIV objavio rad na temu starog lončarstva i izradi posuda u okolini Berana od Mirka Barjaktarovića.

U istorijskom časopisu *Zapisi*, koji je izlazio na Cetinju, u broju iz 1932. godine je objavljen rad o *Psihičkim osobinama Crmničana* istaknuto naučnika Jovana Vukmanovića. U *Zapisi* su objavljivali radove: M. Pavićevića, N. Đonovića, J. Cvijića. O oblicima i tipovima crnogorskih igara pisala je D. Janković (*Narodne igre u Crnoj Gori*, *Zapisi* 1937. sv. 6, knj. XVII, 334–339). A V. Vujović je 1933. godine objavio rad *Crmničko oro u Crmnici*.²⁶

Etnografska pisana građa, nužno poprira i prirodu arhivskog materijala, zato je i sasvim prirodno da su se tokom vremena i istoriskog razvoja etnologije shvatanja o njenom predmetu i ciljevima menjali, a metodi naučnog rada usavršavali, ovako je pisao profesor N. F. Pavković, 1992. godine. Razvoj etnografije, etnologije u Jugoslaviji između dva svetska rata tekao je uglavnom linarno (formiranje institucija: muzejskih, obrazovnih, kao i časopisa) sa manje-više prisutnim primesama romantičarskih principa epičnosti, stvaranja nacionalne mitologije i idealizacije entiteta sa svim primesama zatečenog tradicionalizma. Etnografija i etnologija prvenstveno su bile fokusirane na očuvanje ruralne tradicionalne kulture i načina života kao podloge narodnog (ne prvenstveno etničkog) identiteta. Etnologija kao naučna disciplina se prevashodno svodila na sakupljanju građe o sopstvenom narodu, mada je postojala mogućnost da se etnolozi posle 1919. godine okrenu modernim etnološkim i antropološkim naučnim metodama, nastalim u Evropi krajem XIX i početkom XX veka.²⁷

26 *Enciklopedija Jugoslavije* 3., c. d., s. 278–279.

27 *Tehnike prikupljanja podataka su ostale na nivou stručno usmeravanih amatera koji su živeli u ispitivanim sredinama, sa jedne strane, i ambulantno-putničkog terenskog rada, sa druge strane. Interpretativna nauka, kojom je trebalo naporno ovladavati, zamenjena je pregrupisavanjem podataka o običajima, verovanjima itd. U etnografskim monografijama građa je bila raspoređena jednim redosledom, da bi se onda iz njih izvlačili podaci o nekom mikrokulturnom elementu, ti podaci se poredali drugim redosledom i tako bi se dobila „naučna rasprava“ iz: KOVAČEVIĆ, Ivan: *Istorija Srpske antropologije*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, 2015.*

Literatura

- ВАСОВИЋ, Милоје: *Цвијићев рад на антропогеографији југословенских и балканских земаља с посебном освртом на његов општедруштвени значај*. In: Цвијићев зборник. У спомен 100-годишњице његовог рођења. Ed. Милисав Лутовац. Београд: САНУ, Одељење природно–математичких наука, 1968, s. 17–25.
- ВЛАХОВИЋ, Петар: *Уз 35. годишњицу рада Етнографског института САНУ*. Гласник Етнографског института САНУ 31, 1982, s. 9–17.
- ВЛАHOVIĆ, Petar: *Pisci naše etnologije i antropologije. Etnoantropološki problemi I*. Beograd: Filozofski fakultet, 1987.
- ВЛАHOVIĆ, Petar: *Razvoj etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu od osnivanja do Drugog svetskog rata*. Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti XXVIII, 1979, s. 9–19.
- ВЛАHOVIĆ, Petar: *Etnologija naroda Jugoslavije – Etnološki pregled Slovenije*. Beograd: Naučna knjiga, 1971, s. 108–119.
- ЦВИЈИЋ, Јован: *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије : с посматрањима у Јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, Тесалији, Епиру и Северној Арбанији*. Књ. 1. Посебна издања / Српска краљевска академија 17. Природњачки и математички списи 3. Београд: СКА, 1906.
- ЦВИЈИЋ, Јован: *Балканско полуострво и јужнословенске земље. Основи антропогеографије 2*. (Прегледао и унео исправке и допуне Јован Ердџановић). Београд: Геца Кон, 1931.
- GORUNOVIĆ, Gordana: *Srpska etnologija i marksizam. Naučno delo Špire Kulišića*. Beograd: Srpski genealoški centar, 2007.
- GORUNOVIĆ, Gordana: *On a Not So Well tempered Marxism. Ideological Criticism, Historical Reconstructions, and a Late Return to Ethnogenesis in the work Špiro Kulišić*. In: Mihăilescu, V. – Iliev, I. – Naumović, S (eds.): *Studying Peoples in the People's Democracies I. Socialist Era Anthropology in South-East Europe*. Berlin: LIT-Verlag, 2008, s. 307–336.
- GAVAZZI, Milovan: *Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji*. Lud slowianski I – II., 1930–1931, s. 72–106.
- ДРОБЊАКОВИЋ, Боривоје: Јован Цвијић и његов значај за етнолошку науку. У: *У спомен тридесетогодишњице смрти Јована Цвијића (16. I 1957)*. Посебна издања. Српска академија наука, 276. Споменица, 12. Географски институт, 13. Београд: Научно дело (САН), 1957, s. 35–41.
- ЕРДЕЉАНОВИЋ, Јован: *Јован Цвијић и наша наука о народу*. In: Цвијићева књига. Београд: СКЗ, 1927, XV-XXXV.

- КОВАЧЕВИЋ, Иван: *Традиција модерног*. Београд: Српски генеалошки центар, 2006.
- КОВАЧЕВИЋ, Ivan: *Istorija srpske etnologije II. Pravci i odlomci*. Београд: Српски генеалошки центар, 2001.
- КОТНИК, France: *Pregled slovenskega narodopisja*. In: Narodopisje Slovencev I. Ljubljana, 1944.
- ЛЕЉЕК, Suzana – ПЕТРОВИЋ ЛЕЉ, Tihana: *Znanost i svjetonazor. Etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939.–1941*. Zagreb: Srednja Europa – Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010.
- ПРЕЛИЋ, Mladena: *Prvih šezdeset godina Etnografskog instituta SANU (1947–2007). Osvrt na pređeni put. Slike kulture nekad i sad*. Zbornik Etnografskog instituta SANU 24, 2008, s. 9–25.
- ПРЕЛИЋ, Mladena: *Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizovanja etnologije kao nauke u Srbiji*. Glasnik Etnografskog instituta SANU LXII, 2014, ч. 2, s. 83–97.
- ЂОРЂЕВИЋ, Tihomir R.: *Kratki pregled kolektivnog rada na etnografskom proučavanju našeg naroda*. Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 1, 1926, s. 45–53.
- ЂОРЂЕВИЋ, Tihomir R.: *Etnološka nauka u Južnih Slovena*. Naš narodni život I, 1930, s. 1–21.
- НЕДЕЉКОВИЋ, Душан (ур): *Симпозијум о методологији етнолошких наука*. Научни скупови 11. Одељење друштвених наука. Београд: САНУ, 1974.
- РАДОВАНОВИЋ, Војислав С.: *Јован Цвијић и српска антропоегеографска школа*. Београд: Јединство, 1927.
- РАДОВАНОВИЋ, V.: *O nekim Cvijićevim antropogeografskim i etnološkim osnovama utkanim u jednu noviju istorijsko književnu studiju o jednom znamenitom srpskom piscu*. GEI SAN 4–6, 1955–1957, s. 311–320.
- РАДОВАНОВИЋ, Миљана: *Вук Караџић као етнолог и фолклориста*. СЕЗБ 85, Расправе и грађа, 8. Београд: Одељење друштвених наука САНУ, 1973.
- РИТМАН АУГУЃТН, Dunja – МУРАЈ, Aleksandra: *Prvih pedeset godina etnološke misli u Institutu*. Narodna umjetnost, 35, 1998, ч. 2, s. 103–112.
- РАДОЈИЋИЋ, Dragana: *Etnologija Crne Gore od polovine 20. vijeka*. In: Narodopisny vѣstnik XXVIII (70), 2011, ч. 2, s. 48–51.
- СЛАВЕЦ ГРАДИЃНИК Ingrid: *Institucije in produkcija etnološkega znanja*. У: *Сlike културе некад и сад*. Ур. Зорица Дивац. Зборник 24. Београд: Етнографски институт САНУ, 2008, s. 65–79.
- ФИЛИПОВИЋ, Миленко: *Етничке прилике у Јужној Србији, Споменица двадесетогодишњице ослобођења Јужних Словена*. Скопље 1937.
- ФИЛИПОВИЋ, Миленко: *Горња Пчиња*. Београд: Научна књига, 1955.

Resumé

Studie přináší chronologický přehled vývoje vědy a vědecké politiky v oboru etnografie / etnologie v Jugoslávii v letech 1918–1941. Jejím cílem je osvětlit jeden výsek z dějin jihoslovenské etnografie / etnologie, poukázat na různorodost reprezentativních děl, zakladatelů institucí, směrů výzkumu a práce v období mezi dvěma světovými válkami v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, později v Království Jugoslávie.

Na celém území Jugoslávie začala etnologie v tomto období budovat své základní instituce na národních pozicích. Jednotlivé osobnosti a instituce byly konstitutivními jednotkami vědy, tj. dobovými parametry vědecké verifikace. Zatímco starší etnograficko-sběratelská práce nevykazuje známky vědeckého přístupu, na konci 19. a na počátku 20. století vznikají první monografie výzkumnými metodami, které sledují soudobou etnologickou vědu.

Vývoj etnografie / etnologie v Jugoslávii mezi oběma světovými válkami probíhal hlavně extenzivním způsobem (vznik institucí muzejních, vzdělávacích, a také časopisů) s více či méně přítomnými prvky romantismu, vytváření národní mytologie a idealizace národních entit, se všemi prvky tradicionalismu. Etnografie / etnologie byla primárně zaměřena na studium tradičních venkovských kultur a způsobů života jako základu národní identity. Byla to dlouhá cesta vedená snahou konsolidovat domácí vědu, dosáhnout její legitimitu a pevné postavení, které podléhalo jak konzervativním, tak transformativním i inovativním názorům.

V rámci této studie není možné zmínit v období 1918–1945 všechny vědce, instituce, díla a časopisy, které jsou pro jugoslávskou etnografii / etnologii důležité. Uvádíme jen některé klíčové aktéry počátku 20. století v Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině, Makedonii a Černé Hoře. Škola Jovana Cvijiće (1865–1927) měla zásadní význam nejen na formování etnologie v Srbsku, ale jeho působení se rozšířilo také mimo hranice Jugoslávie a Balkánu. Cvijić vytvořil model monografických studií, které se staly vzorovými pro práce antropogeografické, ale také výrazně ovlivnily etnologická bádání. Jeho následovníky byli především Tihomir Đorđević (1868–1944) a Jovan Erdeljanović (1874–1944). V Chorvatsku to byla řada etnologů v čele s Milovanem Gavazziem (1895–1992) a Branimirem Bratanićem (1910–1986), kteří byli dominantními osobnostmi až do konce sedmdesátých let 20. století. Ve Slovinsku se etnografie rozvíjela pod vlivem díla Božo Škerljji (1908–1961) a Matija Murka (1861–1952). Další významnou osobností byl Niko Županič (1876–1961), zakladatel Etnografického muzea v Lublani, katedry etnologie na Univerzitě v Lublani a časopisu *Etnolog*.

Tradiční institucí etnografického bádání v Bosně a Hercegovině bylo Zemské muzeum, jehož etnologické oddělení existuje od roku 1913. Jeho základní činností bylo vytvoření etnografického archivu a také sběr etnografických a folkloristických dat o obyvatelích Bosny a Hercegoviny. V letech 1918 až 1941 etnologická práce v Bosně a Hercegovině ale stagnovala.

V období mezi první světovou válkou a druhou světovou válkou se etnografické bádání v Makedonii značně rozvinulo. Od roku 1924 se pod vedením Tihomira Djordjeviće (1868–1944) na Filozofické fakultě ve Skopji vyučovala etnologie. První Etnologická společnost Jugoslávie (*Etnološko društvo Jugoslavije*) byla založena v roce 1939 ve Skopji. Černá Hora přilákala mnoho cestovatelů, výzkumných pracovníků, vědců ze světa a jejich články přispěly ke studiu etnografie / etnologie v Černé Hoře. Pod silným vlivem antropogeografické školy J. Cvijiće se vyvinula síť výzkumníků, především učitelů, kteří byli autory různých studií. Černohorské kmeny (plemena) studovali J. Erdeljanović a Petar Šobajić (1891–1958), noviny *Zapisi* v Cetinje publikovaly díla Jovana Vukmanoviće (1906–1994), Mićuna M. Pavičevića, N. Đonoviće, J. Cvijiće aj.

Summary

Ethnography and Ethnology in Yugoslavia between 1918 and 1941

This paper discusses scientific history of ethnography and ethnology as disciplines, and their most significant bearers who established numerous institutions and new research perspectives in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians and later in the Kingdom of Yugoslavia between the world wars. The discussed events reflect the then scientific policy in ethnography and ethnology in Yugoslavia between 1918 and 1941.

Key words

Ethnography – ethnology – institutions – individuals – chronology